

Joanna Machut-Kowalczyk

Kilka uwag na temat wydanych w 2013 r. zeszytów czasopisma "Zeitschrift Ostmitteleuropa - Forschung Neue Folge" (R. 62)

Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego 18, 309-313

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JOANNA MACHUT-KOWALCZYK¹
(ŁÓDŹ)

*Kilka uwag na temat wydanych
w 2013 r. zeszytów czasopisma
„Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung
Neue Folge” (R. 62)*

Czasopismo „Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung Neue Folge”, to kwartalnik wydawany przez Herder-Institut w Marburgu², stanowiący nową odsłonę wydawanego wcześniej (w latach 1952–1994) „Zeitschrift für Ostforschung”³, pod redakcją niemieckich i amerykańskich historyków⁴. „Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung Neue Folge” (dalej: ZfO) jest miejscem, w którym toczy się dyskusja nad nauką, historią i kulturą państw Europy Środkowo-Wschodniej (Polski, Estonii, Łotwy, Litwy, Czech, Słowacji i Ukrainy, itd.)⁵.

Na łamach ZfO w 2013 r. znajdujemy publikacje o charakterze filozoficznym, historycznym, jak również historycznoprawnym, zaś ich autorzy pochodzą z różnych

¹ Autorka publikacji jest stypendystką w ramach projektu „Kształcenie kadr dla potrzeb rynku flexicurity i gospodarki opartej na wiedzy – oferta kierunków nauk humanistyczno-społecznych UŁ”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

² Herder-Institut rozpoczął swoją działalność w 1950 r. w Marburgu. Poza publikowaniem „Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung Neue Folge” prowadzi w Niemczech badania historyczne nad Europą Środkowo-Wschodnią. Realizowane są tu projekty naukowe i rozwojowe, organizowane konferencje, warsztaty i wykłady oraz wyjazdy naukowe, <http://deutsch-polnische-landkarte.info> [dostęp: 8.08.2014].

³ www.herder-institut.de/servicebereiche/verlag/zfo-zeitschrift-fuer-ostmitteleuropa-forschung.html [dostęp: 8.08.2014].

⁴ Rocznik 2013 (62) pod red. Christopha Schutte; redaktorzy naczelni: Heidi Hein-Kircher, Anna Weronika Wendland, itd.

⁵ <http://www.clio-online.de/site/langen/ItemID2398/mid10324/106/default.aspx> [dostęp 8.08.2014].

krajów, m.in. z Polski⁶, Niemiec⁷, Holandii⁸, USA⁹, Ukrainy¹⁰, Węgier¹¹, itd.¹². Natrafiamy tu na rozprawy, recenzje, sprawozdania i inne krótsze prace. Wiele z publikacji zawiera fotografie. Na końcu zeszytu podawana jest informacja o autorach¹³.

Tematyka podejmowana w ZfO za 2013 r. jest bogata. W zeszycie pierwszym znajdujemy artykuły poświęcone znaczeniu rekonstrukcji zabytkowych części miast¹⁴ i dziejom cenzury teatru¹⁵, w zeszycie drugim – mniejszościom kulturowym, wyznaniowym¹⁶, narodowościowym¹⁷, historii polityki wewnętrznej, międzynarodowej i asymilacyjnej¹⁸ w Polsce w latach 1918–1939¹⁹, a w zeszycie trzecim – blokowi radzieckiemu w latach 50.²⁰

⁶ Jerzy Grzybowski (Uniwersytet Warszawski); Mateusz Rodak (Instytut Historii PAN), Michał Gałędek (Katedra Powszechnej Historii Państwa i Prawa, WPiA, Uniwersytet Gdański), Wojciech Skóra (Instytut Historii i Politologii, Akademia Pomorska w Słupsku), itd.

⁷ Np.: Jana Fuchs (Friedrich-Schiller-Universität Jena); Christhardt Henschel (Simon-Dubnow-Institut für jüdische Geschichte und Kultur, Universität Leipzig); Cornelia Schenke (Fachbereich Human- und Sozialwissenschaften, Führungsakademie der Bundeswehr, Hamburg).

⁸ Np.: Martijn Eickhoff (Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies, Amsterdam).

⁹ Np.: John Connelly (Department of History, University of California AT Berkeley); Melissa Feinberg (History Department, Rutgers University, New Brunswick); Malgorzata Fidelis (Department of History, University of Illinois at Chicago).

¹⁰ Np.: Andrii Rukkas (Department of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv).

¹¹ Np. Máté Tamáska (Vác).

¹² ZfO 2013, R. 62, z. 1–4.

¹³ ZfO 2013, R. 62, z. 1–4.

¹⁴ M. Tamáska, *Bedeutungsebenen der rekonstruierten Altstadt von Wrocław*, ZfO 2013, R. 62, z. 1, s. 1–39; J. Fuchs, *Der Nicht-Wiederaufbau der Warschauer Großen Synagoge und die Nutzung ihres Grundstücks nach dem Zweiten Weltkrieg*, *ibidem*, s. 40–75.

¹⁵ M. Chvojka, *School of Public Morality or Instrument of Political Repression? Theatre Censorship between Vienna, Brno and Opava from Enlightened Absolutism to the Pre-March Period*, *ibidem*, s. 76–107.

¹⁶ B. Wójtowicz-Huber, *Die griechisch-katholische und die orthodoxe Konfession als Instrument nationaler Politik im Lemkenland in Polen 1918–1939*, ZfO 2013, R. 62, z. 2, s. 319–343.

¹⁷ W. Skóra, *Auswärtige Nationalitätenpolitik. Der konsularische Dienst Polens und die nationalen Minderheiten (1918–1939)*, *ibidem*, s. 206–232; J. Grzybowski, *Belarussen in den polnischen Streitkräften in Friedenszeiten (1921–1939)*, *ibidem*, s. 233–253; A. Rukkas, *Ukrainians in Compulsory Military Service in the Polish Armed Forces (1921–1939)*, *ibidem*, s. 254–272.

¹⁸ C. Schenke, *Polnische Ukrainepolitik in Wolhynien 1921–1939*, *ibidem*, s. 273–291.

¹⁹ *Nationalisierung und Pragmatismus. Staatliche Institutionen und Minderheiten in Polen 1918–1939*.

²⁰ *Fear and Fascination: War, Enemies, and the Other in the Soviet Bloc through the 1950s*. Zeszyt 2 ZfO (62), został wydany przez Christhardta Henschela i Stefana Stacha, a zeszyt 3 – przez Johna Connelly.

W zeszycie drugim na uwagę zasługuje ciekawy artykuł Mateusza Rodaka, poświęcony mniejszości żydowskiej i jej relacjom z wymiarem sprawiedliwości²¹. Autor opisuje udział osób pochodzenia żydowskiego w strukturach policji, urzędach wymiaru sprawiedliwości, jak również sposób traktowania Żydów przez organy ścigania. W pracy wyszczególnione zostały też rodzaje czynów zabronionych popełnianych przez osoby narodowości żydowskiej i ich nasilenie w okresie II RP. Innym problemem poruszonym przez autora jest stosunek sądownictwa i służb więziennych do skazańców tej narodowości. Za udaną należy uznać próbę charakterystyki ważniejszych czynników wpływających na jakość relacji społeczności żydowskiej z wymiarem sprawiedliwości, takich jak np. stereotypy, odrębny język, niedostosowane prawo (zakaz pracy w niedzielę), itd.²²

Na łamach omawianego zeszytu prowadzone przez siebie badania popularyzuje Michał Gałędek, opisując relacje pomiędzy lokalną administracją ziem wschodnich II RP i niekatolickimi organizacjami religijnymi²³.

Zeszyt trzeci zawiera w większości artykuły pokazujące politykę bloku radzieckiego z czasów zimnej wojny, propagandę, sposób postrzegania wydarzeń na arenie międzynarodowej, itd.²⁴. W tym samym zeszycie opublikowany został też tekst o innym charakterze: praca Mihkela Mäesalu nawiązująca do toczącego się w średniowiecznej Europie sporu o inwestyturę. Roszczenia cesarskie i papieskie w tym przypadku miały się spotkać w ramach krucjat inflanckich. Autor zastanawia się, czy w Inflantach rywalizacja papieża z cesarzem dotyczyła tej samej materii co w całej Europie, i próbuje pokazać rolę papieża, w tym zwłaszcza wysyłanych przez papieża legatów, rekrutowanie krzyżowców, działania Zakonu Kawalerów Mieczowych, funkcjonowanie papieskiego sądu pojednawczego, wskazując m.in. na występujące przy wykonywaniu wyroków trudności²⁵.

²¹ M. Rodak, *Justizwesen und Strafverfolgungsorgane der Zweiten Polnischen Republik im Umgang mit Juden*, ZfO 2013, R. 62, z. 2, s. 187–205.

²² *Ibidem*, s. 188–204.

²³ M. Gałędek, *Relations between the Local Administration of the Polish Eastern Territories and Non-Catholic Religious Associations in the Second Republic*, *ibidem*, s. 292–308.

²⁴ D.G. Tompkins, *The East is Red? Imagines of China in East Germany and Poland through the Sino-Soviet Split*, ZfO 2013, R. 62, z. 3, s. 393–424; M. Fidelis, *The Other Marxists: Making Sense of International Student Revolts in Poland in the Global Sixties*, *ibidem*, s. 425–449; M. Feinberg, *Soporific Bombs and American Flying Discs: War Fantasies in East-Central Europe, 1948–1956*, *ibidem*, s. 450–471.

²⁵ M. Mäesalu, *Päpstliche und kaiserliche Machtansprüche im livländischen Kreuzzugsgebiet im 13. Jahrhundert*, *ibidem*, s. 472–489..

Na łamach zeszytu czwartego znajdujemy dwie prace: pierwsza jest poświęcona poszukiwaniom archeologicznym²⁶, a druga zajmuje się przekazem Galla Anonima na temat zjazdu w Gnieźnie w 1000 r. Autor tego artykułu opisuje źródła wspominające o tym wydarzeniu i o faktach podobnych, ale późniejszych – z których kronikarz mógł czerpać inspirację. Pokazana jest również rola polityczna tego przekazu dla ówczesnej monarchii piastowskiej²⁷.

Warto zwrócić uwagę, że poza rozprawkami i artykułami w kolejnych zeszytach ZfO znajdujemy przeszło 120 recenzji i wiele innych materiałów, np. sprawozdań czy rozmaitych not. Zamieszczane w kwartalniku recenzje mają najczęściej objętość dwóch lub trzech stron. Uwagę publikujących na łamach ZfO recenzentów przyciągają głównie prace o tematyce historyczno-politycznej²⁸, historyczno-kulturalnej i społecznej. Wiele z nich dotyczy tematyki mniejszości narodowych²⁹, antysemityzmu i holokaustu³⁰, ale również literatury i kultury Europy Środkowo-Wschodniej³¹. Wśród omawianych opracowań znajdujemy również studia historycznoprawne³². Jednym z przykładów może być praca D.H. Müllera opisująca

²⁶ M. Eickhoff, *Zeugen einer großgermanischen Vergangenheit? Das SS-Ahnenerbe und die archäologischen Forschungsstätten Unterwisternitz und Solone*, ZfO 2013, R. 62, z. 4, s. 581–620.

²⁷ S. Jaros, „...sicut in libro de passione martiris potest propensius inveniri“. *Die vermeintliche Quelle und der politische Kontext der Darstellung des „Aktes von Gnesen bei Gallus Anonymus“*, *ibidem*, s. 555–580.

²⁸ Tu przykładowo można wskazać: *Adel und Politik in der Habsburgermanische und den Nachbarländer zwischen Absolutismus und Demokratie* (rec. S. Donig), ZfO 2013, R. 62, z. 3, s. 500–502; G. Wolf: *Ideologie und Herrschaftsrationalität* (rec. J. Tauber), *ibidem*, s. 535–536; Ch. Dieckmann: *Deutsche Besatzungspolitik in Litauen 1941–1944* (rec. L. Jockheck), *ibidem*, s. 542–543.

²⁹ Np.: *Jews and Their Neighbours in Eastern Europe since 1750* (rec. H. Hern-Kircher, *ibidem*, s. 497–498; *Jews in Kraków* (rec. K. Strure), *ibidem*, s. 502–503; C. Gröschel: *Zwischen Antisemitismus und Modernisierungspolitik, Die Bedrohung des jüdischen Wirtschaftslebens in der Zweiten Polnischen Republik (1918–1939)* (rec. S. Stach), *ibidem*, s. 525–527.

³⁰ Np.: P. Montague: *Chełmno and the Holocaust* (rec. K. Friedrich), *ibidem*, s. 538–540; J. Poznański: *Tagebuch aus dem Getto Litzmannstadt* (rec. M. Aroni), *ibidem*, s. 540–542; M. Frankl, *Prag ist nunmehr antisemitisch* (rec. B. Wöller), *ibidem*, s. 513–515.

³¹ Np.: C. Hasselblatt: *Estnische Literatur in deutsche Übersetzung* (rec. K. Eichborn), *ibidem*, s. 504–505.

³² Przykładem mogą być tu zrecenzowane na łamach ZfO prace: I. Bily, W. Carls, K. Gönczi, *Sächsisch-magdeburgisches Recht in Polen. Untersuchungen zur Geschichte des Rechts und seiner Sprache* oraz *Einheit und Vielfalt in der Rechtsgeschichte im Ostseeraum. Unity and Plurality in the Legal History of the Baltic Sea Area*, Sechster Rechtshistorikertag im Ostseeraum, 6th Conference in Legal History in the Baltic Sea Area [materiały pokonferencyjne 3–6 czerwca 2010, Tartu–Ryga]. Pierwsza z nich zdaniem recenzenta (E. Mühle) oferuje znakomite niemieckojęzyczne zestawienie i punkt wyjścia dla dalszych badań (ZfO 2013, R. 62, z. 4, s. 646–649).

system szlacheckiego prawa własności w XVIII i XIX w. na przykładzie Brandenburgii i Pomorza (instytucje lenna, fideikomisów rodzinnych, itd.)³³.

Przeglądając poszczególne noty i recenzje, można zwrócić uwagę na opisywane tam prace polskich historyków, np. Henryka Śloczyńskiego (UJ)³⁴, czy historyków prawa: Pawła Cichonia³⁵ i Anny Karabowicz (UJ)³⁶, których nazwiska pojawiają się chociażby w ramach recenzji pracy zbiorowej. Wskazane materiały w oczach recenzentki (Mirelle Leppik), mimo że stanowią jedynie tom pokonferencyjny, oferują pouczający przegląd różnorodnego stanu badań nad historią prawa w obszarze Morza Bałtyckiego. Jak zauważa recenzentka, praca mimo różnorodności zamieszczonych tam referatów nie ma charakteru popularnonaukowego, ale zawiera raczej artykuły naukowe, stanowiące przyczynki nacechowane akademickim doświadczeniem i wiedzą historycznoprawną³⁷.

Podsumowując, warto zauważyć rolę, jaką odgrywa ZfO w popularyzacji badań prowadzonych w Europie Środkowo-Wschodniej, w tym w Polsce. Mimo marginalnego publikowania na jego łamach prac historycznoprawnych i ich recenzji, warto przyglądać się pojawiającym się tam opiniom. Lektura rocznika skłania też do zgłoszenia postulatu intensywniejszego zaangażowania polskiego środowiska historycznoprawnego zarówno w prezentowanie na łamach ZfO wyników własnych badań, jak i wniosków z lektury i oceny prac dotyczących problematyki dziejów ustroju i prawa na ziemiach polskich. Recenzje rozpraw historycznoprawnych zdecydowanie wzbogaciłyby toczącą się na łamach ZfO dyskusję, a publikowane tam artykuły dałyby bardziej kompleksowy obraz prowadzonych przez polskie środowisko naukowe badań w zakresie historii państwa i prawa.

³³ D.H. Müller: *Adliges Eigentumsrecht und Landesverfassung. Die Auseinandersetzungen um die eigentumsrechtlichen Privilegien des Adels im 18. und 19. Jahrhundert am Beispiel Brandenburgs und Pommerns* (rec. M. Thomsen), ZfO 2013, R. 62, z. 2, s. 354–355.

³⁴ H. Śloczyński: *Światło w dziejarskiej ciemnicy. Koncepcja dziejów i interpretacja przeszłości Polski Joachima Lelewela* (rec. J. Surman), *ibidem*, s. 357–358.

³⁵ P. Cichoń, *Die Kollegialität in der Zentralverwaltung der größten Staaten des Ostseeraumes im XVIII Jh.*, [w:] *Einheit und Vielfalt...*

³⁶ A. Karabowicz, *The legal activities of King Stephen Bathory in Livonia (1576–1586)*, [w:] *Einheit und Vielfalt...*

³⁷ ZfO 2013, R. 62, z. 4, s. 647–649.